...АЦИОН...
БИБЛИОТЕКА
...УБЛИКИ ТЫВА
...М. А.С.ПУШКИНА

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

№78
(19268)
2019 чылдың
июль 18
четверг

Хүннүң үнери — 04:10
Ажары — 21:01
Хүн дурту — 16:51

Садар өртээ хостуг (12+)

Наадым-2019

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КИЖИЗИНГЕ АЛДАР!

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оолдуң саналы-биле 19 чылды бистиң республикага Күш-ажылдың кижизиниң ылы кылдыр чарлаан. Ону чон чүүлдүгзүнүп деткээн. ылын ак сеткилдии-биле эки шынарлыг кылып турар жилерни кайы-даа үеде чон дыка хүндүлээр чораан.

2019 чылды Күш-ажылдың кижизиниң чылы кылдыр рлааны ажылчын кижиниң ажыл-херээнге сагыш-сеткил елелин бергени ол-дур. Ынчангаштың Шолбан Кара-лдуң Тываның малчыннарынга байыр чедириишкининде эгбелерниң хөй чылдарда арга-дуржулгазын камгалап ттырып, Тываны хөгжүдүп турар шупту кижилерге өөрүп ттиргенивисти Наадым хүннеринде илередип тур бис. Чем-он малчыннарны, хууда ажыл-агыйларның ээлерин, фермер ыл-агыйларның болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң уртукчуларын, ажылдакчыларын, специалистерин алдар-ыдып, алгап мактап тур бис» деп демдеглээни ханы утказыг.

Наадым – малчыннар байырлалы. Республика Наа-ымынга Тываның шупту кожууннарындан, харын-даа бүгү лууңнарындан деп болур, малчыннар чыглып келгеш, байыр-айырның чылдың болур чери Тос-Булакка макыр ак өглерин п алганнар. Өглерни аът баштыг баглааштар улам-на аян киирип турду. Баглаашты аът баштыг кылдыр чазаары – аът-ка хүндүткелдиң демдээ. Кыштың чыккылама соогунда-даа, чайның изиинде-даа аът малчынның бүзүрелдиг эжи-ле болгай.

Малчын кижиниң ажылы каяа-даа, кажан-даа чымыштыг дээрзин, Наадымга келген малчыннарның өглеринге байыр-лал бүдүүзүнде кирип чорааш, база катап бүзүреп көрдүвүс. Олар өглериниң ишти-даштын аайлап, байырлал шинчи киир каастап, Наадым хүннеринде өгге кирген аалчыларын хүндүлеп, чемгерер ажын-чемин белеткеп, ажаанзырап-ла турар чордулар.

Долгандыр тиккен ак-ак өглерниң ортаа аразында Тожунуң ивижилериниң чадыры онзаланып көстүп турду. Ооң чанында ийи ивини баглап каан. Тос чүзүн малывыстың бирээзи ивини азырап өстүрүп чоруур Тожунуң ивижизинге ужуражып, ооң-биле чугаалажыр дээш, чадырның чанынга чеде бердивис. Эвилең-ээлдек, чугаа-сөстүг эр уткуп алды. Тожу кожууннуң Адыр-Кежиг сумузунуң хоочун уктуг ивижизи Омак Бараан болду. Ал-бодунуң омак-эрес чаңынга ат-сывы тааржыр эр чорду.

(Уланчызы 3-кү арында). ⇨

ТОЖУДАН ПЕНСИЯЛАП ҮНЕРИ ОРУЛГАЛЫГ БЕ?

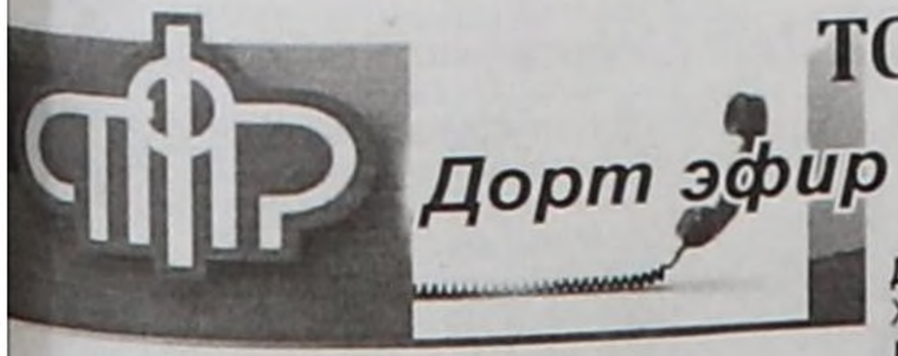

«ШЫН» СОЛУННУҢ РЕДАКЦИЯЗЫНГА **2019 ЧЫЛДЫҢ ИЮЛЬ 16-ДА 10:00 ШАКТА** ЭРТЕР ТУРГАН РФ-ТЕ ПЕНСИЯ РЕФОРМАЛАРЫНГА ХАМААРЫШКАН **"ДОРТ ЭФИРНИ" ИЮЛЬ 25-ТЕ 10:00 ШАКЧЕ ЧЫЛ-ДЫРГАНЫН ДЫҢНАТТЫВЫС.**

Аңаа РФ-тиң Пенсия фондузунуң эргелелиниң Тывада салбырының оралакчы даргазы Урана Каваaевна Монгуш, пенсия доктаадыр килдистиң даргазының оралакчызы Виолетта Анатольевна Кечил-оол база килдис эргелекчизи Адыгжы Алексеевич Бегзин-оол киржир.

ТЫВАДА МӨҢГҮН-ТАЙГА, ТОЖУ, ТЕРЕ-ХӨЛ — БО ҮШ КОЖУУННУ КЫДЫКЫ СОҢГУ ЧҮККЕ ДЕҢНЭЭНИ-БИЛЕ ЫНДА ШАЛЫҢ БОЛГАШ ПЕНСИЯНЫҢ ХЕМЧЭЭЛИ ӨСКЕ КОЖУУННАРГА КӨӨРДЕ, УЛУГ БОЛУП ТУРАР.

ПЕНСИЯЖЕ БО КОЖУУННАРДАН ҮНЕРГЕ ЧҮГЕ ЭКИЛ ДЭЭН ЧИЖЕКТИГ АЙТЫРЫГЛАРГА ХАРЫЫЛАРНЫ "ДОРТ ЭФИР" ҮЕЗИНДЕ **2-01-35, 2-17-91** ДУГААРЛЫГ ТЕЛЕФОННАРЖЕ ДОЛГААШ, БИЛИП АП БОЛУР. ООН АҢГЫДА "ШЫН" СОЛУННУҢ РЕДАКЦИЯЗЫНГА АЙТЫРЫГЛАРНЫ БИЖИМЕЛ-БИЛЕ КИИРИП БОЛУР.

Хүннүң медээлери

АЖЫ-ТӨЛДҮ ОНЗА ХАЙГААРАЛГА АЛЫР

Кызыл хоорайның мэриязы июль 10-да Улуг-Хемге эштир дээш үнгеш, олчаан келбээн назы четпээн оолду дилээр хемчеглерге киржип, камгалакчылар отрядынга дузаламчы кылдыр хоорай бюджединден кывар-чаар материалдар болгаш аъш-чем-биле хандырып турар. Полиция ажылдакчылары болгаш мэрия айыыл-халап болгаш онза байдалдарны болдурбазы-биле ажы-төлүн хүн бүрүде хайгааралга алырынче ада-иелерни кыйгырып, сагындырып турар. Бо хүннерде Кызылдың иштики херектер эргелелинче улуг кижилерниң хайгааралы чок эштип турган 9 назы четпээннерни чедирген, 50 уругну чандырган.

ДЕТКИМЧЕНИ КӨРГҮСКЕН

Наадым-2019 байырлалынга чоруктуг чаваа малдар аразынга доруг малы эртип келген, улуг чүгүрүк малдар аразынга бора малы ийиги байзаже кирген Улуг-Хемден чылгычы Доржу Байыр Бай-Тайга кожуунга сугга дүшкеш, амытынындан чарылган кижилерниң чоок улузунга моральдыг болгаш материалдыг дузаны көргүскен. Июль 15-те тыва хүреш маргылдаазының үезинде, чүгүрүк болгаш челер, чыраа аъттарның ээлеринге шаңнал-макталдарны тывыскан соонда, 50 000 рубльди шилчидип бээр дугайында шиитпирни үндүргенин алдарлыг чылгычы дыңнаткан. Оон аңгыда, хостуг хүрешке Европаның чемпиону Начын Куулар болгаш самбога Россия чемпиону Саян Хертек база 50 000 рубль түңнүг дузаламчыны көргүскен.

ТЫВЫЗЫКСЫГ ТЫВА ӨГЛЕР

"Наадым-2019" байырлалдың үезинде Тос-Булакка өгнү дүрген часкаш, катап тиггер талазы-биле "Тывызыксыг тыва өглер" деп мөөрейни эрттирген. Ооң кол сорулгазы — тыва чоннуң үндезин культуразын, ёзу-чаңчылдарын кадагалап арттырып алыры, оон аңгыда өгнү тигер талазы-биле арга-дуржулганы аныяктарга дамчыдып бээри болур. Мөөрейниң түңнелинде бирги черни Тес-Хем кожуун алган. Ийиги черде — Эрзин, үшкү шаңналга Тере-Хөл кожуун төлептиг болган.

ДУС-ХӨЛДҮҢ СУУН СӨӨРТҮП ЧОРААШ...

Тыва Республиканың ИХЯ-ның ОШАЧКИ орук-хайгыыл албанының инспекторлары Кызыл-Эрзин аразында авторуктуң 4 дугаар километринге «Ниссан Атлас» марканың автомашиназын доктааткан түңнелинде, Красноярск крайның Верхнеусинск суурнуң 27 харлыг чурттакчызы ийи улуг бидон ишти Дус-Хөлдүң суун кудуп алгаш бар чорааны илерээн. Ооң мурнунда июль 8-те Хакас Республиканың Саяногорск хоорайдан чолаачы Кемерово облазындан ийи пассажилери-биле пластик 4 савага 10 литр Дус-Хөлдүң суун сөөртүп чорааш, «Шивилиг» постузунга туттурган. «Долгандыр турар бойдус курларвырларын хумагалыг ажыглаары база онза камгалалдыг черлер» дугайында хоойлу езугаар корум-чурум хажыткан хамаатыларга административтиг торгаалды онааган.

Чазак Даргазы социал четкилерде

Наадым-2019

Бо хүннерде Шолбан Кара-оолдуң социал четкилерде салганы Наадым байырлалындан хөй фото-чуруктарны, видео материалдарны көрүп келдивис. Кайы хире улуг ажыл чоруттунганын, өгбелерден салгал дамчып келген өнчүвүске, ёзу-чаңчылдарывыска Тываның Чазааның камныын, кичээнгейлиин, үнелеп билирин оон эскерип болур.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

Тыва Республиканың күрүне шаңналдары-б шаңнаарының дугайында

Мал ажылын сайзырадырынга киирген үлүг-хуузу болг чылдар иштинде үре-түңнелдиг ажылы дээш

«Тыва Республиканың алдарлыг малчыны» деп хүн атты

Ольга Чоодуевна СЫРАТКА – Тес-Хем кожууннуң Чырга суурунда хуу мал ажыл-агыйның удуртукчузунга,

Иван Сандуевич ХАНДЫГА – Улуг-Хем кожууннуң Чы деп черде арат (фермер) ажыл-агыйының удуртукчузунга т

Көдээ ажыл-агый адырынга чедирген ачы-хавыязы б хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш

«Тыва Республиканың көдээ ажыл-агыйының алд ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты

Сергей Кара-оолович ЭНГЕ-МААДЫРГА – Улу кожууннуң Ийи-Тал суурда «Ыржым-Булуң» көдээ ажы бүдүрүлге кооперативиниң даргазынга тыпсыр.

Тыва Республиканың Баш
Ш. КАРА

Кызыл хоорай 2019 чылдың июль 11
№133

Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүл бижии-биле шаңнаарының дугайында

Көдээ ажыл-агый адырынга хөй чылдар иштинде ак сет ажылы дээш

Юрий Даш-оолович ДОЙНУРНУ – Тес-Хем кожууннуң Даг суурда хуу мал ажылга-агыйының удуртукчузун,

Андрей Хертекович КҮНЭЭНИ – Тере-Хөл кожууннуң сумузунда хуу мал ажыл-агыйының удуртукчузун,

Сарыг-оол Сертен-оолович МОҢГУШТУ – Сүт-Хөл кожу Кара-Чыраа суурда хуу мал ажыл-агыйының удурту шаңнаар.

Тыва Республиканың Баш
Ш. КАРА

Кызыл хоорай 2019 чылдың июль 11
№134

Наадым-2019

КОЛ-ЛА ЧҮҮЛ – ДЕМНЕЖИРИ

Наадым байырлалы кажыыдал хүннери-биле эгелээн-даа болза, Чазак Баштыңы Шолбан Кара-оол баштай-ла малчыннар-биле ужуражылганы эрттирген. Аңаа мурнакчы малчыннар, «Аныяк өг-бүлеге – кыштаг» төлевилелдиң киржикчилери, көдээ ажыл-агый бүдүрүкчүлери, кожууннар удуртукчулары, Көдээ ажыл-агый яамызының база көдээ ажыл-агый кооперативтерин сайзырадыр фондунуң специалистери киришкен.

Ужуражылганы Бай-Тайгага болган хай-халаптың уржуундан мөчээн чаңгыс чер-чурттугларывыска кажыыдалдың минутазы-биле эгелээн.

Бо ужуражылганы чаңчылчаан хурал-суглаа ышкаш эвес, хостуг, ажык чугаа кылдыр эрттиргени – онзагай болган. Шолбан Валерьевич малчыннарга тыва чоннуң кол байырлалы – Наадым-биле байыр чедиргеш: «Наадым – малчыннар байырлалы болганда, ону бо үеде, малчыннарның бичии-ле хостуг апаар, мал оолдаашкыны доозулган, дараазында кышка белеткелче шилчип турар үеде эрттирип турар бис. Наадымга чүгле ырлап-самнаар, адаан-мөөрей эрттирер эвес, ат-алдарлыг, ажылгыр-кежээ малчыннарывысты, көдээ ишчилеривисти деткиир, шаңнап-мактаар кылдыр 10 чыл бурунгаар ынчаар шиитпирлеп алган бис» — деп чугаалааш, «Аныяк өг-бүлеге – кыштаг» деп губернатор төлевилелиниң киржикчилерин «Эр хейлер» деп, оларга чоргаарланып турарын дыңнаткан. Ук төлевилелдиң бирги чадазы чедиишкинниг эрттип турар, харын-даа ооң эрге-байдалы Россия деңнелинге чедир хөгжүүр деп турар дээрзин демдеглээш, ам дараазында акша-хөреңги ажылдап ап, бай-шыдалдыг амыдырап-чурттаар аргазы бар, ону чедип алыр дизе, кол-ла чүүл – мөөңнежип, кооперативтер тургузуп алырын малчыннарга сүмелээш: «Күрүнениң талазындан деткимче механизми бар, кол-ла чүүл – демнежип, каттыжып алыры. Бүдүрүлге ажыдып алырынга чаа технологиялар херек, ынчангаш демнежип алгаш, документ-саавырларны кылыңар. «Кыштаг» төлевилели чаа чадаже шилчип турар, ам малдың эъдин, сүдүн болбаазырадып, акша ажылдап алыр чадаже шилчиир ужурлуг силер. Амгы үениң чаа технологияларын ажыглаарын өөрениңер. Ону чедип алырда, бир дугаарында, акша-хөреңги херек. Ынчангаш күрүне деткимчезин алыр дээр болза, мөөңнежип, демнежир. Төлевилелдиң дараазында чадазында бай-шыдалдыг, чедиишкинниг кижилер болур ужурлуг силер» – деп чугаалаан.

ТР-ниң Көдээ ажыл-агый яамызының специализи Айдың Дун «Фермерлерге деткимче» деп федералдыг национал төлевилел база Көдээ ажыл-агый яамызының грантыларының дугайында тайылбырны кылган. Көдээ фермер ажыл-агыйларын, кооперативтерни деткиир федералдыг төлевилел таварыштыр Тыва 73 млн. рубльди бо чылын камгалап алган. Деткимче акшазын алыр дээр болза – малчыннар, көдээ ажыл-агыйлар мөөңнешкеш кооперативтер, бүдүрүлгелер тургузуп алыр. Коопертив кежигүнү апаар болза, субсидиялар, деткимче акшалары алыр эргелиг боор дээрзин дыңнаткаш, сезинмейн, улаштыр эки сайзыраар дээр болза, демнежип алгаш, яамыдан арга-сүме, документилер тургузарынга хамаарыштыр консультациядан ап кээрин Айдың Чечен-оолович малчыннарга тайылбырлап чугаалаан.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүкчүлери, аныяк фермерлер Кызыл кожуундан Андрей Желтухин, Игорь Ригов, Бии-Хемден Күдер Балчыырак, Таңды кожуундан Михаил Санников, Тожу кожуундан Елена Күжүгет, Улуг-Хемден Ай-кыс Чонданова олар ажыл-агыйын боттарының күжү-биле база Тыва Чазактың детимчези-биле канчаар эгелеп алганын чугаалап, бүдүрген продукциязын чыылганнарга көргүзүп, боттарының арга-шинээ-биле ажылдап шыдаарын бадыткал кырынга көргүскеннер.

Күдерек Балчыырак ажыл-агыйы ныштыргаш: «Шолбан Кара-оол, Се Шойгу даргалар-биле ужурашкан с да, оларның «Чаңгыс чудурук болу деп деткээн сөстерин дыңнааш, а даар күзел-соруум бедип, хей-аъ чайгаар көдүрүлген. Кооператив тург алгаш, чээли-даа алырга хуузу эв алыр акшазы-даа хөй боор. Ынчан аныяк малчыннарны, көдээ ишчиле мөөңнежип ажылдаарынче кыйгы дыр мен» – деп чугаалады.

Улуг-Хемден Ай-кыс Чонданова 2 чылда күрүнеден деткимче алгаш, болбаазырадыр дериг-херексел са алгаш, сумузунда инектиг 13 өреге сүттү хүлээп ап, болбаазырадып, уру албан черлеринде дужаап турарын гаалаан. Олар ам-даа сүттүң хемчээ улгаттыргаш, сүттен кылган аъш-ч биле чонну хандырар күзелин илерет

Ужуражылгага ветеринар дузазы, саажыдылга ажылы, кошкарлар кода тургузар, социал төлевилелдер, дем орук дээш малчыннарны дүвүредип руур өске-даа айтырыгларны сайгар чугаалашкан.

Ажык чугааны түңнеп тура, Шол Кара-оол: «Малывыс таварыштыр б шыырак чурттаар ужурлуг бис. О чедип алыр дээр болза, бир дугаар да, мөөңнежир, демнежир, ийиде, ч технологияларны ажыглап өөрен үште, өгбелеривистиң дуржулгаз езу-чаңчылдарын ажыглаары» – д чугаалаан.

Алдынай СОЯ

Ада ТЮЛЮШТУҢ тырттырга чуруктар

Наадым-2019

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КИЖИЗИНГЕ АЛДАР!

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

– Иви кадарарга, берге-ле боор аа? – ...римге, ол дүште-даа чок:

– Берге чүве берге болбайн канчаар. ...чыгып каарга, бергези-даа белен ...ар – деп кагды.

Ооң ачазы Анатолий Дагбажыкович ...раан ивижилеп чоруур шаанда ...унуң ивилериниң бажын муң-муңу...е санаар турган, ам эвээжээн-дир ... Омак Анатольевич хомудап турду. ...а Республиканың удуртулгазы иви ба...н кевүдедир талазы-биле хемчеглерни ... тускай программаны боттандырып, ...жилерге дузалап эгелээнин демдег... чылыг майгынны, спутник телефо... хүн батареязын алганын дыңнатты.

– Телефон харылзаазы-даа магалыг ...арган, дүне-хүндүс-даа, кайнаар-даа ...алболур – деп, ол чугаалады. – Теле...ну хүн батареязындан «октап» алыр.

Тожунуң ивижилериниң Наадымга келген ивилери бир харлыг чарылар. ...ы дээрге чазап каапкан эр иви. Ча...ваан эр иви – эдер. Бичиизинден-не ...-шыдалдыг болган эр анайларны ...рлер кылдыр шилип алыр.

Тожуларның кижи бүрүзү ивижилеп ...авас, Омак ышкаш омак-эрес эрлер ...азырап өстүрүп шыдаар.

А Наадым байырлалының хүннеринде ...лчыннарның өглеринге киргеш, ...ээлериниң каас-чаражын бо кижи ...адап ханмас чорду. Бистиң мал...нарывыс чүгле тос чүзүн малын ...рап өстүрүп чоруурундан аңгыда, ...амчыктыг ус-шевер, чогаадыкчы са...сеткилдиг кижилер дээрзи база оон ...н. Мал-маганының алгы-кежинден, ...нден кончуг чараш хептерни даарап, аргып алган. Малчын өглерниң херээжен ээлериниң аразындан каш-даа кижиден айтырарымга, тыва национал хептерни боттарывыс даарап алган бис деп харыыладылар. Малчын кыстарның, аваларның эъттен, сүттен кандыг чаагай чемнерни кылып билирин чугаалааш-даа канчаар – чүгле чаак суу сайыраар чүве-ле болгай.

Дөң черге өглерин тиккеш, өргүн чонун уткуп турар тыва национал хептиг чараш малчын кыстарны, экер-эрес кадарчы эрлерни көөрге, тоолдарда даңгыналар, тажылар сагышка кирер чорду ийин.

Наадымның эң-не байырланчыг, өөрүнчүг кезээ Өглер хоорайжыгажының ажыдыышкыны-ла болгай. Кожууннарның малчыннарының делегациялары байырлыг шугумга чыскаалыптарга, республиканың малчыннарының чедиишкиннерин илеткелчи Наадымга чыылганнарга илеткээн соонда ажыл-ишке шылгараан малчыннарны шаңнаан. Шаңналдар-даа шыырак-ла болду: малчыннарның амыдырал-чуртталгазынга, ажыл-ижинге кончуг чугула электри-шимчедикчилер, хүн батареялары болгаш коштуг мотороллерлер.

Шаңналга берген мотороллерни алыры-биле Мөген-Бүренниң малчыны Мандан-Хорлуу Сарыг-оолович Сагаан өг-бүлези-биле кады чон мурнунга үнүп келген.

«Аныяк өг-бүлеге – кыштаг» деп губернатор төлевилелиниң киржикчилериниң аразындан үнелиг шаңналдарга төлептиглер база бар болду. Оларның бирээзи Чаа-Хөл кожуунда Саян биле Аржаана Касагаларның өг-бүлези. Аныяктарның кайызы-даа малчын уктуг, ынчангаш малды кадарары, ажаап-тежээри дээш малчын ажыл-ишти олар бичии оол, кыс хар-назынындан-на эки билирлер. Аржаананың ава талазы-биле кырган-ачазы Маңнай Моңгушевич Тамдын Чаа-Хөл кожууннуң муңчу малчыны, Тывага ат-сураа билдингир хоочун. Маңнай Моңгушевич ам 89 харлыг. Саянның ада-иези Олег Маадыр-оолович биле Надежда Түлүшевна хууда мал-маганныг.

2017 чылда «Аныяк өг-бүлеге – кыштаг» деп губернатор төлевилелиниң киржикчилерин Чаа-Хөл кожууннуң аныяк өг-бүлелериниң аразындан шилип эгелей бээрге, Саян биле Аржаана сүмелешкеш, шилилгеге киришкеш, чоннуң болгаш тускай комиссияның деткиишкинин алганнар. Губернатор төлевилелиниң киржикчилери бүрүн эрге-хүлээлгелиг апаргаш, малды 100 хой, 100 өшкү кылдыр бээрин дилээннер.

– Изиг-Кара деп черге малчыннап чораан Уйнук Сатовна Хуурак угбайның коданындан хойларны алдывыс. Деңгели дыка шыырак, ийистээри база хөй хой болган. Ол угбай ам бистиң аравыста чок-даа болза, аңаа сеткиливисте өөрүп четтирип чоруур бис – деп, Аржаана чугаалады.

2017-2018 чылдарда аныяк малчыннар 200 хой, өшкүзүнден 190 анай, хураганны алганнар. 2018-2019 чылдарда база ол-ла хирени. "Аныяк өг-бүлеге – кыштаг" губернатор төлевилелиниң негелделери ёзугаар 200 хой, өшкүнү төлевилелдиң 2019 чылда киржикчизи Шолбан Анай-оолга дамчыдып бергеннер. Саяна биле Аржаана Касагаларның коданында ам оларның боттарының хууда 427 шээр малы бар.

Аныяк өг-бүле 2 оолдуг, 2 уруглуг. 9 класс болгаш 5 класс уруглары Улуг-Хем кожууннуң Ийи-Тал суурда аграр школада өөренип турарлар.

– Ажы-төлүвүстүң башкылары-биле дыка эки харылзаалыг бис. Урувларывыстың шуптузун бо школага өөредир сагыжывыс бар – деп, Аржаана Касага чугаалады. – Губернатор төлевилелиниң ачызында амыдырал-чуртталгавыс, ажыл-иживис мынчаар шуудап тур.

Өглер хоорайжыгажынга байырлыг концертке Кемерево областан келген бот-тывынгыр уран чүүл ансамблиниң артистери киржип, тыва чонга, Наадымның киржикчилеринге чедиишкиннерни, аас-кежикти күзээш, телеут улустуң ырларын ырлап бергеннер. Тыва болгаш телеут улустарның дылы чаңгыс дөстүг болгаш, оларның чугаазының-даа, ырларының-даа утказы көрүкчүлерге билдингир болган.

Малчыннар байырлалы Наадым-2019-ка тураскааткан байырлыг хурал республиканың Национал хөгжүм-шии театрынга эрткен. Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол хуралдың киржикчилеринге байырны чедирип тура, Тывага мал ажылынга онзагай хамаарылга шаг-төөгүден бээр хевирлеттинип келген, ол дээрге агаар-бойдуска, бүгү-ле дириг чүүлдерге хумагалыг амыдырал, ажыл-иш, а ында кол кижи — малчын деп чугаалаан.

Ажыл-ишке онза шылгараан, мал ажылын сайзырадырынга улуг үлүүн киирген малчыннарга, чылгычыларга, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң удуртукчуларынга "Тыва Республиканың алдарлыг малчыны" деп хүндүлүг атты Тываның Баштыңы тывыскан. Бедик атка "Ыржым-Булуң" көдээ ажыл-агый кооперативиниң удуртукчузу Сергей Кара-оолович Энге-Маадыр, Иван Сандуевич Ханды, чылгычылар Омак Денгей-оолович Ооржак, Буян Олегович Самбуу болгаш өскелер-даа төлептиг болганнар.

Оларның бирээзи Тес-Хем кожууннуң муңчу малчыны Ольга Чоодуевна Сырат:

– Мээң ачам Чооду Намдакович Баткар Тываның алдарлыг малчыны чораан. Пенсияже үнгеш, ада-иемниң 300 баш хууда малын 13 чыл дургузунда кадаргаш, 1000 баш ажыг кылдыр азырап өстүрдүм – деп, Ольга Чоодуевна чугаалады.

Бөгүн малчыннар тыва улустуң кол оргазы, олар бисти чемгерип, хепкерип турар, боттарының шудургу ажылы-биле амгы Тываның, ооң келир үезиниң быжыг тавaан олар салган деп республиканың удуртукчузу Шолбан Кара-оолдуң чугаалааны – малчыннарның ажыл-ижинге улуг үнелел.

Шаңгыр-оол МОҢГУШ.

Чуруктар авторнуң болгаш интернеттен алган.

Хоочуннарга хүндүткел-биле.

Мандан-Хорлуу Сарыг-оолович Сагаан өг-бүлези-биле.

Чаа-Хөл кожуунда Саян биле Аржаана Касагалар.

Ивижи Омак Бараан.

Наадым-2019

ТЫВЫЗЫКСЫГ ТЫВА ӨГЛЕР

Чылдың-на эртер Наадым байырлалында тыва өглер кайы ырактан Тос-Булакты улам-на аян-шинчи киирип турар. Бо найырда республиканың шупту кожууннары бөөдей өглерин дерип, тип алгаш, чонга сонуургатканнар.

Өг хоорайжыгаштың бажында, хүн үнер аайы-биле эгелээрге, бажы бедик **Бай-Тайганың** аныяк малчыннары Артыш, Чозармаа Иргиттер кидис өөн тиккен. Бо өг-бүле ийи чыл бурунгаар «Аныяк өг-бүлеге — кыштаг» төлевилелиниң боттандырылгазы-биле 200 баш санныг хойну хүлээп алгаш, онча-менди кадарып келген. Ажылынга кызымаккай аныяк малчыннар бо чылын 200 хойну хүлээткеш, боттарының камгалап алганы малын улаштыр кадарып, үре-түңнелдиг болуп, үнелеткен. Кидистен бүткен өгнүң ишти-даштын комиссия кежигүннери шинчилеп көргеш, «Тиилекчи өг» деп түңнелди үндүрген, ынчангаш Бай-Тайганың аныяк малчыннары 110 муң рубль-биле шаңнатканнар.

Улаштыр **Барыын-Хемчиктиң** Хөнделеңден Буян, Оляна Күжүгеттер өөн тип, мөөрейге киржип келгеннер. **Өвүрден** Амыр-Санаа, Ай-Белек Кенен-оолдар кидис өөн эккеп тиккен. Бо малчыннар 2017 чылдың «Аныяк өг-бүлеге – кыштаг» төлевилелиниң бүзүрелдиг киржикчилери, төрүүр хоюндан ийи чылдың дургузунда 300 баш чаш хураганны камгалап алгаш, бо чылын хоюн хүлээдип бергеннер. Аныяк малчыннар үш уруглуг, оларның улуу ада-иезинге дузазын көргүзе берген. Кара-Хаяда сериин чайлаанче көшкеш, малын тайгаладып турар. Күзүн малын тайгадан бадыргаш, Ховужукка көжүп кээрлер. А **Чөөн-Хемчик кожууннуң** Бажың-Алаактан аныяк малчыннар Буян, Роланда Ооржактар кидис өгнү бүрүнү-биле дерип көргүскен. Бо чылын төлевилелге киржип, 200 баш хойну хүлээп алганнар. Аныяк малчыннарның көжер-дүжерде чаглактаныр кидис өөн Бажың-Алаакта «алдын» холдуг Наскыл-оол Донгак чазап, пөзүн даарап, шеверлээн. Демир тутса дарганнаар, ыяш тутса чазаныр, удазын туткаш даараныр салымныг, езулуг-ла күш-ажылчы кижи. Чөөн-Хемчик кожуун эрткен чылын болган Наадымда өг мөөрейинге тиилээн, бо удаада ТР-ниң Көдээ ажыл-агый яамызының хүндүлел бижиинге төлептиин көргүскеннер.

Оон ыңай **Сүт-Хөл кожууннуң** Хөр-Тайга сумузунуң аныяк малчыннары Аяс, Арина Монгуштар өөн тиккеннер. Монгуштар эрткен чылын «Аныяк өг-бүлеге — кыштаг» төлевилелинге киржип, бо чазын ийи чүс чеди чаш хураганны онча-менди камгалап алганнар. Бо Наадымга бир дугаар киржип кээп, чымыштыг ижиниң үре-түңнели-биле шаңнадып турарлар. Малын одарладыры-биле Алдын-Сооже тайгалап үнген. Аныяк өг-бүле ийи кыстыг, улуу он бир, бичиизи тос харлыг, малчын ада-иезинге дузалажып турары өөрүнчүг. Бо өг-бүлениң кидис өөнүң иштидаштын бүрүнү-биле дерип алганы эки чорду. А **Чаа-Хөлдүң** аныяк малчыннары Орлан, Сайдана Шөмбүлдер өске эш-өөрү-биле бир дөмей, кидис өөн бүрүнү-биле дерзэн. Бо өг-бүле эрткен чылын 200 баш санныг хойну хүлээп алгаш, кончуг харысалгалыг кадарып турар. Олар алды уруглуг, улуглары мал-маганын чайлагже кадарып үндүре берген. Оон бичелери «ачамның Наадымын көөр бис» дээш, эдерип чедип келгеннер. Дараазында **Улуг-Хем кожууну** Иштии-Хемниң аныяк малчыннары Таймир, Айдысмаа Шалганнар төлээлеп, кидис өөн тип, көргүскен. Бо өг-бүле эрткен чылын Тыва Чазактың деткимчези-биле 20 саар инекти хүлээп алгаш, хүр-менди кадарып келгеннер. Бо чылын ол-ла хире санныг чаш бызааны камгалап алган. Наадымда тиккен кидис өөн үнген-кирген чонга сонуургатканнар. Бо кожуун кидис өг мөөрейинге мурнуку одуругдан дүшпейн, шаңналдарны ап турган, шыырак белеткелдиг болур чорду. Оларның-биле кожа чыдар **Чеди-Хөл** база-ла шыырак белеткенген, Чойган, Инга Араптаннар кидис өгнү бүрүнү-биле дерип кылганнар. Бо кожууннуң эрткен чылгы төлээлери өгнүң ыяжын хол-биле чазап кылганы дээш тускай шаңналга төлептиг болганнар. Бо аныяк өг-бүле ам база хүндүлел бижикти алган.

Оон улаштыр тоолзуг оран **Тожунуң** тос чадырын тип каан.

– Дыт чөвүрээзинден кылган шаңда чадыр-дыр – деп, ээзи Зинаида Намның таныштырды. Тос чадырның иштинде ивижиниң эт-севи, аң-мең кештеринден дөжектери, тайга-сындан чыып алган эм оъттары, аяк-савазы, аъш-чеми, шиштээн элик ъэди дээш, шупту бар. Биче-буурай көшкүн чоннарның амыдыралы мында көстүп турар. Тоора-Хемден найысылалга чедир орук узун, ол хиреинде тожулар кызымаккай улус-тур, тос

чадырын, иви малын сонуургадып
рип кээр. Тос чадырның ээзи Зи
Найдановна тускай шаңналга төл
болду. **Бии-Хем кожуундан** өгнүң з
Шолбан Тумат, Чайнаа Донгак ол
өг-бүле өгнүң кидизин уруг-дары
демнежип салган, иштидаштын
боттары даарап, дерзэннер. А
ишке кызымаккай өг-бүле Тыв
Чазааның ажылдап кылганы «Ду
төлевилелдиң киржикчилери. Өгнү
ти-даштын, орун-дөжээнде кудуст
дөрде ширтектерин шуптузун кид
кылганы онза. Чондан хой дүгүн х
алгаш, арыглап, чуп, чагыгларны
турарлар. **Таңды кожууннуң** К
Арыг суурдан Сенгелең, Аялга Си
нер өөн бүрүнү-биле дерип алгаш
тиккеннер. Бо чылын 200 баш санны
ну хүлээп алган аныяк малчыннар
маганын Бай-Булуңда тайгаладып
үш уруглуг, улуу он беш, ортуну о
харлыг, олары ада-иезиниң бүзүр
дузалакчылары, бичиизи ийи харл

Ыраккы **Тере-Хөлдүң** малчын
Аян Найдан, Айдыңмаа Дерме ки
мөөрейинге үшкү черни төлептии
чаалап ап, 50 муң рубль-биле шаңн
Кидис өөнүң иштидаштын тере-хөл
демнии-биле дерипкеннер. Кызыл
Кунгуртуг аразынга он алды ша
дургузунда чоруп кээр. Чайгы үеде
талазында орук-биле, кыжын Ка
талазындан аргыжар. Чер аразы
даа болза, Тере-Хөлдүң тура-сор
чону «Урал» деп улуг чычаанынга
өөн, чүгүрүк аъттарын чүдүрүп алга
кээр чаңчылдыглар. **Каа-Хемден** х
малчыннар Олег, Нина Ондарлар
өөн эккелген. Бүрен-Хем суурдан
эвесте Кезек дытта мал-маган кад
орарлар. 2004 чылдан бээр хууда а
агыйын тургузуп, бо хүнге чедир ма
салдынмайн чоруур. Сес оолдуг, о
өглүг-баштыг, дыштаныр хүннерде
иезинге дузалажып чедип кээрлер. К
өөн шупту демнежипкеш, бүрүнү-
дерип кылган. Аалында уйнуктары А
биле Намзырай инектерин боттары
мал-маганын кадарып арткан. **Кы**
кожууну Геннадий Монгуш төлэ
кээп, бүрүн дериттинген кидис өөн
20 муң рубльдиң тускай шаңнал
төлептиг болду. Ырак-узак **Мөң**
Тайга кожуунда «Мөген-Бүрен» КУБ
аныяк малчыннары Мандан-Хор
Сайнаа Сагааннар найырга киржип
өг-бажын тиккеннер. Арга-дуржул
бедик Өшкү-Саар Ооржак аныяк-
хоочун-даа малчыннарын деткип
ген. Мөген-Бүренниң кидис өө мур
чылдарда каш удаа тиилеп, шаңна
мактадып турган. Ам база-ла ки
өөн бүрүнү-биле дерээни дээш өө
четтирииишкинниң бижиин алганнар.

А **Эрзин кожуундан** аныяк өг-б
Сүрэн, Нарынгэрэл Дылбаалар ки
өөн бүрүнү-биле дерээш, эки үнеле
ап, үш дугаары болуп, 80 муң рубль-б
шаңнатканнар. Оон ыңай бо мөөре
РФ-тиң Тыва Республикада эдип-ча
колониязы кидис өгнү тип, киржип
ген. Өгнүң иштидаштын бүрүнү-б
мастер башкы Виктор Кулундари
удурткан чазаныр, даараныр, каңна
оолдарның кылганы онза болган. У
бичии аптаралар, оруннар, үлгү
ыяштан, чонар-даштан шыдыраала
чазааны, шургуп-сыраан национал
тер дээш, оон-даа өске чүүлдерни ча
шеверлээн. Ыяш-биле чазаныр, даа

(Уланчызы 8-ки арында).

Тере-Хөлдүң аныяк малчыннары.

Бай-Тайга кожууннуң төлээлери.

Тыва чоннуң кол байырлалы Наадым чылдан чылче хөй ...нуң болгаш аалчыларның ...нуургалын хаара тудуп ...ар. Чүге дизе Наадымда ...ва хүреш, аът чарыжы, ча...ры, өглер мөөрейи дээн ...каш чаңчылчаан адаан...рейлерден аңгыда, деле... чергелиг «Тыва хой эъди» ...улганны эрткен чылдан бээр ...тирип эгелээни онзагай. Бо ...улганга делегей чергелиг ...ф-поварлар, ат-сураглыг рес...аторлар, эскперттер киржип ...п турары Наадымның эрге...далын улам улгаттырып, ...идип турар. Делегей черге... «Тыва хой эъди» шуулган ...чылын ийи дугаар эрттип ...ары бо.

Наадым байырлалының кол ...тер чери – Тос-Булакта өглер ...райжыгажы, улуг сцена, садыг...рылга, делгелге шөлдери шуп...ериттинген. Бо бүгүнүң төвүнде ...г ажык майгынны тиккеш, ооң ...узунда улуг кара пашты тур...ан. **350 литр хемчээлдиг ...г пашка тыва хой эъдин... кара-мүннү эртенгиниң 7 ...тан хайындырып эгелээн.**

...егейге хой эъдинден кара...нүң рекордтун тургузар дээш ...егей чергелиг шеф-повар, ...ирьниң рестораторларының ...гаш отельерлериниң (рес...аннар болгаш отельдер ээлериниң) ...ерациязының вице-президентизи ...олай Ильинниң удуртулгазы-биле ...аның сайгарлыкчылар техникумунуң ...уулдары болгаш башкылары ажыл... кирипкеннер. Мүн хайындырарының ...ым бүрүзүн Сибирьниң рекордтар ...нуң төлээзи, эксперт Алексей Мар...а хайгаарап, мүнче чеже эът, чеже ...саа кагганын килдээш, бижип, дем...п турар болду.

...88 литр кара-мүн кылырынга 19,5 ...ой эъди, 17,4 ижин-хырын, 12 кг ...-тараа (пшено), 12 кг хан, тыва кулча ...ген.

...аза бир солун чүүл – кара-мүннү ...рынга сураглыг артистер, спортчу... политиктер киришкен. Кызылдың ...улуг хамаатызы, сураглыг поли... Чимит-Доржу Ондар, Россияның, ...аның улустуң артизи Эдуард Ондар, ...иң алдарлыг ажылдакчызы Дина ..., Тываның Начын мөгези Буян Бур...к дээш өскелер-даа изиг-ханны би...едир хээп, кезеринге киришкеннер. ...ара-мүн – тыва чоннуң хүндүткелдиг ...ериниң бирээзи. Ынчангаш тыва ... кара-мүнге дыка ынак. Амгы үеде ...үле бүрүзү кара-мүннү боттары...-биле хоо-тараа, рис, чамдыктары ...рон-даа холуксаалап алыр апарган. ...нгаш улуг пашта хайынган мүннү ...ксаан кижи-ле хөй. Дүъш чоокшулап ..., рекорд тургузар дээн кара-мүннү ...ксаан, чиксээн чон чыглып эгелээн. ...оның сонуургалын ТР-ниң Чазааның ...тыңы Шолбан Кара-оолдуң киржил...оттурган. Шолбан Валерьевич "Тыва ...эъди" деп бижиктиг фартук кеткен ... келгеш, ээринге барык белен кара-мүнче амдан киир тыва кулчаны каггаш, улуг калгакка ускаш, амзааш, кара мүн-даа кончуг чаагай болган дээрзин чыылганнарга дыңнаткан. Ол мүннүң бирги омаажын бичии Алена Ховалыгга амзаткан.

Наадым-2019

ХООЛУЛУГ ХОЮМ ЭЪДИ

Ниитизи-биле 2 муң хире пластик тавактарга кара мүннү чыылган чонга үлээн. Ону амзаан, ишкен кижилер кара-мүннүң амданынга таарзынганын илеретккеннер. Кызыл хоорайның чурттакчылары Леонид, Татьяна Чымбалар: "Мындыг улуг пашка дузунуң, холуксаазының хемчээлин шын каап, эъдиниң амданының сүүзүнү хевээр артар кылдыр хайындырары, езулуг-ла чем кылырының уран чүүлү-дүр" – деп чугааладылар.

Пашта мүн хайнып турар аразында хемчегниң кол организакчызы, шоумэн, рестораннар критиги Олег Назаров кулинарлыг солун мөөрейлерни болгаш аукционну эрттиргени көрүкчүлерни хөгледип, чалгааратпаан. Кара-мүн хайындырарынга рекорд тургусканы бо чылгы Наадымга онзагай шинчи киирген. Олег Назаров делегей рекордун тургузарынга 18 дугаар киржип тураары бо. Чижээ, ол Москвага эң-не хөй окрошка (орус чоннуң мүнү) рекордун тургузарынга киришкен. Москвадан келген аалчы тыва хой эъди республикадан дашкаар сайзыраарынга төлептиг дээрзин демдеглээн.

"Тыва хой эъди" шуулганның кол мөөрейи – командалар аразынга хой эъди-биле чем кылыры. Аңаа 8 команда киришкен: кафе "Чалама" (Кызыл хоорай), "Джаз Трэвел" турисчи агентилел (Кызыл хоорай), "Малчын" КУБ (Мөңгүн-Тайга кожуун), Тываның Күрүне университеди, турисчи база "Кара-Чыраа" (Кызыл кожуун), кафе "Витамин" (Шагаан-Арыг хоорай), "Бай-Даш" КХН, кафе "Бэн" (Чадаана хоорай). Команда бүрүзү 3 шактың дургузунда авторлуг рецептизи-биле хой эъдинден чаагай чемнерни кылган. "Чалама" кафези "Өргээ" деп амданныг чемни кылганнар. "Чаламажылар" тыва езу-чаңчылдарны барымдаалап тургаш кылыр чаңчылдыг. Бо кафениң бир онзагай чүүлү — шупту чемни чүгле кызыл дус-биле кылыр. Тыва өгбелеривис чемин кылырда сүзүү-биле кылыр чораан, ынчангаш оларның командазы чемин кылып турда, игилчи чараш тыва аялгалар ойнап олурары солун. Игил үделгези-биле кылган чем амданныг, эки шиңгээттингир болур дээрзин кафениң шеф-повары Саян Чаш-оол таныштырган. Командалар шупту аъшчем кылырынга мергежээн, кашпагайлар болду.

Түңнелинде "Джаз Трэвел" командазы тиилээн. Бо мөөрейниң деткикчилери "Альфа-бизнес" компаниязы тиилекчилерге япон профессионал чем кылыр бижектерни тывыскан. Команданың капитаны Людмила Лебедева: "Шагда-ла күзеп чораан чем кылыр херекселдерни шаңналга алгаш, дыка-ла өөрүп тур мен. Бистер турисчи турларны эки организастаарывыс ышкаш, чем кылырывыс база онзагай эки" – деп өөрүшкүзүн үлешти.

Шуулганга делегейде эң-не хөй тыва кара-мүн рекордун тургускан дээш, "Сибирьниң рекордтар сертификадын" Чазак Баштыңы Ш.Кара-оолга тывыскан. Кара-мүннүң деңзизи – 348,9 кил болган!

Шеф-повар Николай Ильин шуулганның төнчүзүнде: "Тыва хой эъдин чип, ону бүгү делегейге алдаржыдып турарымга өөрүп тур мен! Силерниң киржилгеңер, силерниң ынакшылыңар база хой эъдиниң күжүнүң ачызы-биле улуг энергияны алдым. Улуу-биле четтирдим, чаагай чорукту күзедим!" – деп өөрүшкүзүн илереткен.

Бо онзагай шуулганны ТР-ниң Экономика яамызы, Республиканың сайгарлыкчыларга деткимче көргүзер фонд, Бизнес-инкубатор, Туризмниң информациялыг төвү, Тываның сайгарлыкчылар техникуму бедик деңнелге организастап эрттирген.

Ам дараазында III "Тыва хой эъди" шуулганны 2021 чылда эрттирери көрдүнген.

Алдынай СОЯН.

Арслан АРАКЧААНЫҢ тырттырган чуруктары.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга «Россияның Патриоттары» политиктиг партияның Тываның регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарының республика даңзызының дугайында

№65/348-7 2019 чылдың июль 12 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның Тываның регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарның республика даңзызын шынзыдары-биле киирген документилерин сайгарып көргеш, тодараткан.

«Россияның Патриоттары» политиктиг партияның Тываның регионалдыг салбыры «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга дүүштүр, 33 кижи санныг кандидаттарын республика даңзызынче депшидер дугайында соңгулда каттыжыышкынының съездизиниң 2019 чылдың июнь 27-ден шиитпирин киирген.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 34-ки чүүлү ёзугаар алырга, соңгулда каттыжыышкынының депшиткен кандидаттарының республика даңзызы болза, ниити республиканың даңзызының кезээнге девискээр бөлүктеринче кирбейн турар кандидаттарның саны үштен көвүдевес болур ужурлуг. Девискээр бөлүктериниң кандидаттарының саны 8-тен эвээжевес болур. Девискээр бөлүктеринге кижи саны 2-ден эвээш база 4-тен хөй болбас ужурлуг

Документилерни хүлээп ап турда, тодараттынганы болза, кандидаттарның республика даңзызынче кирип турар кандидаттарга херек кырында 21 кандидаттың документилери болган, ооң иштинде ниити республика даңзызының кезээнден 3 кандидаттың болгаш 9 девискээр бөлүктеринден 18 кандидаттарныы болган. Ынчап кээрге, 21 кандидаттарны республика даңзызынче киирер ужурлуг.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 34-кү, 35-ки чүүлдерин удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга чаңгыс аай соңгулда округу-биле «Россияның Патриоттары» политиктиг партияның Тываның регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарының 21 кижи санныг даңзызын (коштунган даңзыны) шынзыдар.
2. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга республиканың чаңгыс аай соңгулда округу-биле **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның Тываның регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарның шынзыттынган республика даңзызының хоолгазын политиктиг партияның регионалдыг салбырының бүрүн эргелиг төлээлекчизинге тыпсыр.
3. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга республиканың чаңгыс аай соңгулда округу-биле **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның Тываның регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарның шынзыттынган республика даңзызының хоолгазын девискээр соңгулда комиссияларынче чорудар.
4. Ук доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының

даргазы О.В. ФОРТУНА.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш. САМБАЛА.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2019 чылдың июль 12-де №65/348-7 доктаалынга №1 капсырылга

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарынга «Россияның Патриоттары» политиктиг партияның Тываның регионалдыг салбырының соңгулда каттыжыышкынындан депшиткен республика даңзызының составынга кандидаттарының дугайында (Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2019 чылдың июль 12-де №65/348-7 доктаалы-биле шынзыттынган) МЕДЭЭ

НИИТИ РЕСПУБЛИКАНЫҢ КЕЗЭЭ

1. Надыл Ульяна Севеновна – Тыва АССР-ниң Эрзин районунуң Эрзин суурга 1963 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди профессионал эртемниг, Ленинградтың күрүнениң Н.К. Крупская аттыг культура институду, 1988 чыл, Каа-Хем суурнуң чагыргазы, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Юлиана Март-ооловна Моңгуш – Тыва АССР-ниң Өвүр районунуң Чаа-Суур суурга 1970 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл кожууннуң Каа-Хем суурда чурттап турар, дээди профессионал эртемниг, ФГБОУ ВПО «Тываның күрүне университеди», 1998 чыл, «Солаан Базыр-оол аттыг культура төвү» муниципалдыг бюджет албан чери, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү;

3. Сибагатуллина Гульсара Абдулгафаровна – Тыва Республиканың Кызыл хоорайга 1988 чылда төрүттүнген, Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди профессионал эртемниг, ФГБОУ ВПО «Хакасияның Н.Ф.Катанов аттыг күрүне университеди», 2013 чыл, Кызыл кожууннуң Каа-Хем суурда №1 МБОУ СОШ, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү.

ДЕВИСКЭЭР БӨЛҮКТЕРИ

Тыва Республиканың Кызыл хоорайның Оң талакы эриктиң чаңгыс мандаттыг №1 соңгулда округунуң девискээр бөлүү

1. Дмитриева Ирина Михайловна – Киров облазының Шарангский районунуң Фокино суурга 1955 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл кожууннуң Каа-Хем суурда чурттап турар, дээди профессионал эртемниг, Тываның көдээ ажыл-агый техникуму, 1988 чыл, хуу сайгарлыкчы **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Иргит Аяна Кызыл-ооловна – Тыва АССР-ниң Улуг-Хем районунуң Чодураа суурга 1975 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл кожууннуң Каа-Хем суурда чурттап турар, дээди профессионал эртемниг, ФГБОУ ВПО «Тываның күрүне университеди», 2012 чыл, Кызыл кожууннуң Каа-Хем суурда МАДОУ «Ручеек» уруглар сады, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү.

Тыва Республиканың Кызыл хоорайның Төптүң чаңгыс мандаттыг №3 соңгулда округунуң девискээр бөлүү

1. Моңгуш Али Отчугашович – Тыва Республиканың Чадаана хоорайга 1990 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл кожууннуң Каа-Хем суурда чурттап турар, дээди профессионал эртемниг, ФГБОУ ВПО «Ыраккы Чөөн чүктүң күрүнениң балык ажыл-агыйының техниктиг университеди», 2015 чыл, Каа-Хем суурнуң чагыргазы, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Дүдүкпен Нонна Балай-ооловна – Тыва АССР-ниң Бии-Хем районунуң Сесерлиг суурга 1964 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл кожууннуң Каа-Хем суурда чурттап турар, дээди профессионал эртемниг, ФГБОУ ВПО «Федералдыг үндүрүг академиязы», 2001 чыл, Каа-Хем суурнуң чагыргазы, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү.

Тыва Республиканың Кызыл хоорайның Май бирниң чаңгыс мандаттыг №4 соңгулда округунуң девискээр бөлүү

1. Чоодур Туяна Александровна – Тыва Республиканың Эрзин районунуң Бай-Даг суурга 1978 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл кожууннуң Каа-Хем суурда чурттап турар, дээди профессионал эртемниг, Россия Федерациязының Төп эвилели НОУ ФПО «Сибирьниң херекчилер кооперациязының университеди», 2012 чыл, Каа-Хем суурнуң чагыргазы, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Сундуй Любовь Мартоловна – Тыва АССР-ниң Барыын-Хемчик районунуң Кызыл-Мажалык суурга 1963 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди профессионал эртемниг, ФГБОУ ВПО «Тываның күрүне университеди», 2001 чыл, Каа-Хем суурнуң чагыргазы, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү.

Тыва Республиканың Кызыл хоорайның Чөөн таланың чаңгыс мандаттыг №6 соңгулда округунуң девискээр бөлүү

1. Ананьин Юрий Юрьевич – Тыва Республиканың Кызыл хоорайга 1965 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди профессионал эртемниг, Кызылдың күрүнениң педагогика институду, 1989 чыл, Сибирьниң күрүне албанының академиязы, 1997 чыл, Каа-Хем суурнуң чагыргазы, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү.

2. Буторина Лидия Игнатьевна – Красноярск крайның Байкитский районунуң Большой Порог суурга 1952 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл кожууннуң Каа-Хем суур, дээди профессионал эртемниг, Кызылдың күрүнениң педагогика институду, 1974 чыл, пенсионер, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү.

Тыва Республиканың Чөөн-Хемчиктиң №9 соңгулда округунуң девискээр бөлүү

1. Куулар Азиада Сергеевна – Тыва Республиканың Чадаана хоорайга 1978 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Чөөн-Хемчик кожуунунуң Баян-Тала суур, ортумак профессионал эртемниг, ГОУ СПО «Кызылдың А.Б.Чыргал-оол аттыг уран чүүл колледжи», 2011 чыл, түр үеде ажылдавайн турар, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Богайчук Елена Александровна – Тыва Республиканың Бии-Хем районунуң Өөк суурга 1981 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл кожууннуң Каа-Хем суур, дээди профессионал эр...
ФГБОУ ВПО «Тываның күрүне ун...
теди», 2014 чыл, Кызыл кожуун...
Хем суурда МАДОУ «Ромашка» у...
сады, **«Россияның Патриоттар...**
литиктиг партияның кежигүнү.

**Сүт-Хөлдүң чаңгыс мандатты...
соңгулда округунуң девискээр...**

1. Ондар Кежик Эдуардович ...
Республиканың Сүт-Хөл кожуун...
Хөл суурга 1995 чылда төрүттүн...
Аксы суур, дээди профессионал...
ниг- бакалавриат, ФГБОУ ВПО «Т...
күрүне университеди», 2018 чыл, ...
кожууннуң ЕДДС, **«Россияның Па...**
тары» политиктиг партияның кеж...

2. Хомушку Анна Мом...на – Тыва Республиканың Ка...
кожунунуң Бүрен-Хем суурга 1969...
төрүттүнген, Тыва Республиканың...
кожууннуң Каа-Хем суур, дээди п...
сионал эртемниг, ФГБОУ ВПО «Ты...
күрүне университеди», 2006 чы...
Хем суурнуң чагыргазы, **«Росс...**
Патриоттары» политиктиг парт...
кежигүнү.

**Чаа-Хөлдүң чаңгыс мандатты...
соңгулда округунуң девискээр...**

1. Очур Айдың Владимиро...
Тыва Республиканың Чаа-Хөл кожу...
Ак-Туруг суурга 1979 чылда төрүт...
Тыва Республиканың Чаа-Хөл к...
ортумак профессионал эртемниг...
«ПУ-1», 1998 чыл, Ак-Туруг көдэ...
чагыргазы, **«Россияның Патриот...**
политиктиг партияның кежигүнү;

2. Саая Сайлык Догуй-о...на – Тыва АССР-ниң Барыын-Х...
районунуң Эрги-Барлык суург...
чылда төрүттүнген, Тыва Республ...
Кызыл кожууннуң Каа-Хем суур, о...
профессионал эртемниг, Ак-Довур...
райның, ССУЗ «Педагогика учили...
1993 чыл, Каа-Хем суурнуң чагы...
«Россияның Патриоттары» поли...
партияның кежигүнү.

**Улуг-Хемниң чаңгыс мандатты...
соңгулда округунуң девискээр б...**

1. Идам Диана Степановна – ...
АССР-ниң Мөңгүн-Тайга районун...
гур-Аксы суурга 1980 чылда төрүт...
Тыва Республиканың Кызыл хо...
дээди профессионал эртемниг, ...
Хем суурнуң чагыргазы, **«Росси...**
Патриоттары» политиктиг парти...
кежигүнү;

2. Иргит Любовь Витальевна – ...
Республиканың Кызыл хоорайга ...
чылда төрүттүнген, Тыва Республи...
Кызыл хоорай, дээди профессиона...
темниг, «Москваның «Синергия» са...
үлетпүр университеди», 2019 чыл, ...
Хем суурнуң чагыргазы, **«Росси...**
Патриоттары» политиктиг парти...
кежигүнү.

**Бии-Хемниң чаңгыс мандаттыг ...
соңгулда округунуң девискээр бө...**

1. Ондар Даниил Сергеевич – ...
АССР-ниң Сүт-Хөл районунуң Баян-...
суурга 1985 чылда төрүттүнген, ...
Республиканың Туран хоорай, д...
профессионал эртемниг, ФГБОУ ...
«Байкалдың күрүнениң экономика ...
гаш эрге-хоойлу университеди», ...
чыл, «Тыва Республиканың Бии-...
кожуун» муниципалдыг районну...
гыргазы, **«Россияның Патриотта...**
политиктиг партияның кежигүнү;

2. Сарыглар Айлаң Март-оолов...
Тыва АССР-ниң Сүт-Хөл районунуң Б...
Тала суурга 1971 чылда төрүттүнген, ...
Республиканың Кызыл хоорай, орт...
профессионал эртемниг, Кызылды...
дагогика колледжи, 1993 чыл, «Со...
Базыр-оол аттыг культура төвү» муни...
палдыг бюджет албан чери, **«Росси...**
Патриоттары» политиктиг парти...
кежигүнү.

(Уланчызы 7-ги арында).

нчузу. Эгези 6-гы арында).

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) ушку чыыжының депутаттарынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле «Россияның Патриоттары» политиктиг партияның Тываның регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарының даңзызының дугайында

№65/349-7 2019 чылдың июль 12 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының уттарынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле **«Россияның риоттары»** политиктиг партияның Тываның регионалдыг салбырындан депшит- кандидаттарының даңзызын шынзыдары-биле киирген документилерин сайгарып гаш, тодараткан.

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының гулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга дүүштүр, ссияның Патриоттары» политиктиг партияның Тываның регионалдыг сал- ы чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле 15 кижи санныг идаттарының даңзызын депшидер дугайында соңгулда каттыжыышкынының адизиниң 2019 чылдың июнь 27-ден шиитпирин киирген.

Документилерни хүлээп ап турда, тодараттынганы болза, херек кырында чаңгыс даттыг соңгулда округтарының талазы-биле кандидаттар даңзызынче кирип ар 14 кандидаттарның документилерин киирген, «Тыва Республиканың Дээди алының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва убликаның Хоойлузунуң 33-кү, 35-ки чүүлдерин удуртулга болдургаш, Тыва убликаның Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының утаттарынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле «Россияның риоттары» политиктиг партияның Тываның регионалдыг салбырындан депшиткен идаттарының 14 кижи санныг даңзызын (коштунган даңзыны) шынзыдар.
2. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының утаттарынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле **«Россияның риоттары»** политиктиг партияның Тываның регионалдыг салбырындан депшит- кандидаттарның шынзыттынган даңзызының хоолгазын политиктиг партияның ионалдыг салбырының бүрүн эргелиг төлээлекчизинге тыпсыр.
3. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының утаттарынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле **«Россияның риоттары»** политиктиг партияның Тываның регионалдыг салбырындан депшит- кандидаттарның шынзыттынган даңзызының хоолгазын девискээр соңгулда ссияларынче чорудар.
4. Ук доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы О.В. ФОРТУНА.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш. САМБАЛА.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2019 чылдың июль 12-де №65/349-7 доктаалынга №1 капсырылга

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле «Россияның Патриоттары» политиктиг партияның Тываның регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарының даңзызының дугайында (Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2019 чылдың июль 12-де №65/349-7 доктаалы-биле шынзыттынган) МЕДЭЭ

Оң талакы эриктиң чаңгыс мандаттыг №1 соңгулда округу

Дмитриева Ирина Михайловна – ов облазының Шарангский районунуң кино суурга 1955 чылда төрүттүнген, а Республиканың Кызыл кожууннуң -Хем суурда чурттап турар, дээди фессионал эртемниг, Кызылдының агогика институду, 1977 чыл, хуу сай- лыкчы **«Россияның Патриоттары»** литиктиг партияның кежигүнү.

тооруктуң чаңгыс мандаттыг №2 соңгулда округу

Дажымба Евгений Денисович – Тыва Республиканың Эрзин кожуунунуң Эрзин суурга 1983 чылда төрүттүнген, дээди эртемниг, ФГБОУ ВПО «Тываның күрүне университеди», 2012 чыл, Кызыл кожууннуң Каа-Хем суур, Каа-Хем суурнуң чагыргазы, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү.

Төптүң чаңгыс мандаттыг №3 соңгулда округу

Моңгуш Али Отчугашович – Тыва Республиканың Чадаана хоорайга 1990 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл кожууннуң Каа-Хем суур, дээди профессионал эртемниг, ФГБОУ ВПО «Ыраккы Чөөн чүктүң күрүнениң балык ажыл-агыйының техниктиг университеди», 2015 чыл, Каа-Хем суурнуң чагыргазы, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү.

Май бирниң чаңгыс мандаттыг №4 соңгулда округу

Чоодур Туяна Александровна – Тыва Республиканың Эрзин районунуң Бай-Даг суурга 1978 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл кожууннуң Каа-Хем суур, дээди профессионал эртемниг, Россия Федерациязының Төп эвилели НОУ ВПО «Сибирьниң херекчилер кооперациязының университеди», 2012 чыл, Каа-Хем суурнуң чагыргазы, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү.

Ленинградтың чаңгыс мандаттыг №5 соңгулда округу

Надыл Ульяна Севеновна – Тыва АССР-ниң Эрзин районунуң Эрзин суурга 1963 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди профессионал эртемниг, Ленинградтың күрүнениң Н.К.Крупская аттыг культура институду, 1988 чыл, Каа-Хем суурнуң чагыргазы, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү.

Чөөн таланың чаңгыс мандаттыг №6 соңгулда округу

Ананьин Юрий Юрьевич – Тыва Республиканың Кызыл хоорайга 1965 чылда төрүттүнген, Кызыл хоорай, дээди профессионал эртемниг, Кызылдың күрүнениң педагогика институду, 1989 чыл, Сибирьниң күрүне албанының академиязы, 1997 чыл, Каа-Хем суурнуң чагыргазы, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү.

Барыын-Хемчиктиң чаңгыс мандаттыг №7 соңгулда округу

Дыртык-оол Шеңне Радиковна – Тыва Республиканың Улуг-Хем кожуунунуң Хайыракан суурга 1989 чылда төрүттүнген, дээди профессонал эртемниг, ФГБОУ «Тываның күрүне университеди», 2018 чыл, Тыва Республика, Шагаан-Арыг хоорай, муниципалдыг районнуң чагыргазы, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү.

Бай-Тайганың чаңгыс мандаттыг №8 соңгулда округу

Моңгуш Валерия Биче-ооловна – Тыва АССР-ниң Чадаана хоорайга 1982 чылда төрүттүнген, дээди профессонал эртемниг, ФГБОУ ВО «Россия Федерациязының Президентизиниң чанында Россияның улус ажыл-агыйының болгаш күрүне албанының академиязы», 2017 чыл, Кызыл хоорай, Кызыл кожууннуң Каа-Хем суурнуң чагыргазы, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү.

Чөөн-Хемчиктиң чаңгыс мандаттыг №9 соңгулда округу

Куулар Азиада Сергеевна – Тыва Республиканың Чадаана хоорайга 1978 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Чөөн-Хемчик кожууннуң Баян-Тала суур, ортумак профессионал эртемниг, ГОУ СПО «Кызылдың А.Б.Чыргал-оол аттыг уран чүүл колледжи», 2011 чыл, түр үеде ажылдавайн турар, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү.

Сүт-Хөлдүң чаңгыс мандаттыг №10 соңгулда округу

Ондар Кежик Эдуардович – Тыва Республиканың Сүт-Хөл кожуннуң Сүт-Хөл суурга 1995 чылда төрүттүнген, Суг-Аксы суур, дээди профессионал эртемниг- бакалавриат, ФГБОУ ВПО «Тываның күрүне университеди», 2018 чыл, Сүт-Хөл кожууннуң ЕДДС, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү.

Чаа-Хөлдүң чаңгыс мандаттыг №11 соңгулда округу

Очур Айдың Владимирович – Тыва Республиканың Чаа-Хөл кожууннуң Ак-Туруг суурга 1979 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Чаа-Хөл кожуун, ортумак профессионал эртемниг, ССУЗ «ПУ-1», 1998 чыл, Ак-Туруг кедээ суму чагыргазы, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү.

Улуг-Хемниң чаңгыс мандаттыг №12 соңгулда округу

Идам Диана Степановна – Тыва АССР-ниң Мөңгүн-Тайга районунуң Мугур-Аксы суурга 1980 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорай, дээди профессионал эртемниг, Каа-Хем суурнуң чагыргазы, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү;

Бии-Хемниң чаңгыс мандаттыг №14 соңгулда округу

Ондар Даниил Сергеевич – Тыва АССР-ниң Сүт-Хөл районунуң Баян-Тала суурга 1985 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Туран хоорай, дээди профессионал эртемниг, ФГБОУ ВПО «Байкалдың күрүнениң экономика болгаш эрге-хоойлу университеди», 2012 чыл, «Тыва Республиканың Бии-Хем кожуун» муниципалдыг районнуң чагыргазы, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү.

Эрзинниң чаңгыс мандаттыг №16 соңгулда округу

Бады Шолбан Русланович – Тыва Республиканың Эрзин кожууннуң Эрзин суурга 1995 чылда төрүттүнген, ортумак тускай эртемниг, ГБПОУ «Сибирьниң геофизиктиг колледжи», 2016 чыл, Тыва Республика, Эрзин кожуун, Эрзин кожуун чагыргазының ЕДДС, **«Россияның Патриоттары»** политиктиг партияның кежигүнү.

Чаагай күзел-сорук

Тиилелгениң алдарының салгакчыларынга – Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң болгаш тылдың ажыл-ишчилериниң ажы-төлүнге база уйнуктарынга буянныг ие Е.Ф. Степанованың салгалдарының кыйгырыы

Эргим өңнүктер!

Буянныг өгбевис Епистимия Фе-овна Степанова тос оолдуң эргим к авазы. Олар Краснодар крайның ашевская суурга чурттап чораан. -чурттуң Улуг дайынынче тос оглунуң алдырзын үдээн. Олар бистиң хос- амыр-тайбың чурттаарывыс дээш, ссияның чечектелип сайзыраары ш, амы-тынын харамнанмайн деми- ип чораан.

Бистиң хөй омак чоннарлыг Төрээн тувуста тос ажы-төлүн дайынга чи- ген шак ындыг өг-бүлелер хөй эвес. ыгея, Башкирия, Дагестан, Соңгу етия-Алания, Саратов болгаш өске-даа областарда, республикаларда бар.

Ада-чурттуң чаагай чоруунга бодунуң эң эргим ажы-төлүн берген шупту иелерге, бөгүнгү тайбың үеде-даа шериг хүлээлгезин күүседип чоруур эрес-дидим кижилерниң аваларынга черге чедир мөгейип тур бис. Оларның ажы-төлү Төрээн чурту дээш маадырлыг чоруун, бердинген сеткилин ылап-ла көргүскен болгаш көргүзүп чоруурлар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының Тиилелгезиниң 75 чыл оюн уткуштур Россия Федерациязының Чепсектиг Күштериниң Кол Хүрээзин «Патриот» деп культураның болгаш дыштанылганың шериг-патриотчу парыгында тудуп эгелээн.

Төрээн чуртун камгалаар патриотчу сеткилди бурган авыралы-биле холбап, шериг албан-хүлээлгелиг улусту, хоочуннарны, аныяктарны болгаш бистиң ниитилеливисти каттыштырып турар чүдүлге-сүзүктүг төп тургузар талазы-биле күзел-бодалывыс амыдыралга боттанып турар. Хүрээ-дуган комплекизи – Ада-чурттуң алдар ады – Россияның шериг херээниң чүс-чүс чылдарда маадырлыг төөгүзүнүң демдээ.

Делегейни дарлалдан болгаш фашизмниң аарыг-хамчыындан камгалаан шериглерге хүндүткелди илеретпишаан, оларның эрес-дидимин утпайн, сактып чоруурун демдеглеп, Кол Хүрээ тудуунга тускайлап тургускан «ВОСКРЕСЕНИЕ» (fondvos@yandex.ru) ачы-буян фондузунга азы 3443 деп кыска телефон дугаарынче «Армия» деп сөстүг СМС-чагаа чорудуп, бодунуң күзели-биле акша өргүлдү берип, дуза чедиреринче кыйгырып тур бис.

Силер бүгүде амыр-тайбыңны болгаш аас-кежикти күзедивис, бистиң үежилеривис. Хүрээни кады тудуп кылыылыңар!

Буянныг Е.Ф. Степанованың өг-бүлезиниң кежигүннери.

ЧАРЛАЛ • РЕКЛАМА • ЧАРЛАЛ • РЕКЛАМА • ЧАРЛАЛ

Ак-Тал суурум

Аңнар-куштар турлаа болган
Айыраң-каас, көктүг-шыктыг,
Хектер үнү чаңгыланган
Хевис ышкаш Хендергени.
Келир өйнүң салгалдары
Хензиг чаштан ойнап өскен,
Арыг агаар аржаан суглуг
Ак-Тал суурум сайзыра-ла!

Ажы-төлүм иезиниң
Аныяндан өскен чери
Уругларым, уйнуктарым
Уязы боор Ак-Тал суурум.
Шаандакы өгбелерниң
Чагыг-сөзүн утпаалыңар.
Ажыл-ижин уламчылап,
Ам-даа улам сайзырадыыл!

Маадыр-оол АГЫЫ.
04.04. 2018.

Утерянный аттестат о среднем (полно
щем образовании № 17 АБ 0018360, выданн
июня 2013 года МБОУ Адыр-Кежигская ср
общеобразовательная школа с. Адыр-Кежи
жинского района Республики Тыва на имя К
суу Евгеньевны, считать **НЕДЕЙСТВИТЕЛЬ**

* * *

Утерянный аттестат № Б 125480 выданный 1
2004 года МБОУ СОШ №12 г. Кызыла на имя Ою
тории Алексеевны, считать **НЕДЕЙСТВИТЕЛЬН**

РЕКЛАМА
в газете
«ШЫН».
8(394)2-18-10,
8923 552 20 70

ИЗВЕЩЕНИЕ

Администрация Каа-Хемского района информирует о предоставлении в аренду земельного участка сроком на 20 лет с кадастровым номером 17:04:0701015:315, из земель населенных пунктов расположенного по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Усть-Бурен ул. Набережная д. 1 Б, общей площадью 1200 кв.м, с разрешенным использованием для индивидуального жилищного строительства.

Заинтересованные в предоставлении земельного участка граждане вправе подать заявление о намерении участ
в аукционе на право заключения договора аренды в т
30 календарных дней с даты опубликования настояще
явления по адресу: Российская Федерация, Республик
Каа-Хемский район, с. Сарыг-Сеп, ул. Енисейская д. 143
дельника по пятницу с 9.00 часов до 13.00 часов админис
Каа-Хемского района.

Главный специалист отдела по имуществом и з
ным ресурсам строительства и контроля Ол

Наадым-2

ТЫВЫЗЫКСЫГ ТЫВА ӨГЛЕР

Тос чадырның ээзи Зинаида Намның.

(Төнчүзү. Эгези 4-кү арында).

ныр, чонар-даштан чазаар, демир-биле кылыглар кылыр, машина септээр биче бүдүрүлгелер бо эдип-чазаар колонияда бар. Олар база хүндүлел бижик-биле шаңнатканнар.

Кидис өглер мөөрейинге шупту кожууннарның төлээлериниң шыырак белеткенгени көскү, ында дериттинген ажыл-ишчи чоннуң чуруктары херечилеп турар. Кидис салган, дүк ээрген, хойтпак тиккенин, шай хайындырганын, алгы божалаарын көргүзүп, өөредип турары онза. Чижээ, аъттың челинден өгнүң куржагларын, багларын, бызаа баглаар челе-хөнени Ийме суурдан Аяна Түлүш канчаар кылганын таныштырды. Өгнүң куржаа 21 метр болур, аргалыг-ла болза, дүктен кылырга быжыг дээш, бо ажылдарны чагыг езугаар хүлээп ап турар болду. Оон Өвүрнүң культура ажылдакчылары хойтпак тигер, шай саарар, чеп эжер дээш база шуптузун көргүскеннер. Кызыл кожууннуң Ээрбектиң чурттакчылары идепкейлиг болдулар; оон-даа өске кожууннар кончуг харыысалгалыг кириш-кеш, өөрүп четтириишкинниң бижиктери-биле шаңнаткылаан. Өглерде игилдиң хоюг үнү дыңналып турар, эвилең-ээлдек тыва чон чаагай чаңчылдарын кадагалап ап, уламчылап чоруурлар.

Бо чылын кидис өглер мөөрейи-биле кады «Тывызыксыг тыва өглер» деп маргылдааны эрттиргени солун. Оюннуң кол сорулгазы, кидис өгнү бус-каш, шын, шалыпкын ти-гери. Команда бүрүзүнден алды киржикчилиг эрткен маргылдаага Тес-Хемниң төлээлери 25 минута 10 секунда дургузунда өгнү бускаш, оон типкеш тии-лээннер. Ийиги черге Эрзинниң оолдары (үези 25.30) төлептиг болган, а үш дугаарын Тере-Хөл кожууннуң төлээлери (25.80) алган. Бо оюнда кайы-даа кожууннуң оолдары дыка шалыпкын, кашпагай, эрестиг болду.

Наадым байырлалында кидис өг мөөрейин шинчилеп, түңнээн төлээлер боттарының бодалдарын чугааладылар:

Каадыр-оол Бичелдей, *Национал музейниң директору:* «Бо чылын Наадым байырлалы онза эрткен. Чаартылгаларны киирип, эде көргени чүүлдүг-дүр. Национал музей биле Тыва культура төвүнүң төлээлери «Эң эки өг» деп мөөрейни харыылап, түңнээри-биле ажылды чоруттувус. 1990 чылдарда өгнү тип чадап турганывыстан бо үеге чедир дыка эки сайзырап келген. Тываның Чазааның Даргазы Шолбан Кара-оолдуң чагыы кончуг чугула, «Өгнү чаңгыс бөгүн эдилээри-биле кызыгаарланмас, ооң ханы ужур-утказын бистиң уруг-дарыывыс билип ап, улаштыр олар эдилеп артар сорулга-биле мындыг мөөрейни эрттирип чаңчыга берген ужурувус ол» деп чугаалаан. Бо мөөрейде онза бир чүүл болза, өгнүң каас-чаражы, байшыраа-даа эвес, өгнүң эт-севи каяа турарыл, ээлери кымнарыл, канчаар эдилеп орарын көөр. Бодум хуумда, өглерни шуптузун бирги чергениң деп үнелээр мен, ынчалза-даа мөөрей болганда, шуптузунга аңгы-аңгы тускай
берип, түңнедивис. Эң кол сор
дистен салганы, шынары, өгнү
хол-биле чазааны көрдүнүп тур
ыяжын амгы үениң херексел
чазаарга, ол өг бир, ийи чыл
үрелир, а хол-биле шеверлээр
чон ону чылдар-биле эдилеп чо
ар. Канчаарга-даа, ырак-чоок су
келген ажыл-ишчи чон дыка ид
болду».

Игорь Көшкендей, *Тыва культура төвүнүң директор*
дымда өглер мөөрейиниң тала
алырга, Тываның Чазааның Дар
оралакчызы Валентин Енданны
оналы-биле «Тывызыксыг тыва
деп мөөрейни кииргени онза бол
дугаар эртип турар кидис өгнү
тигер маргылдаага шупту кожуу
оолдары дыка сонуургап кири
онзалап демдеглеп тур мен. К
кандыг дээрил, кашпагай, ша
бедик сонуургалдыг оолдар хөй
оюнга үезин, өгнү шын тип каанын
бузуп салганын көөр сорулга сал

Тыва өгде — тыва солун.

Александра Донгак, *ТР-ни*
Хуралының депутады: «Чыл
эртип турар Наадымга чаа-чаа
лааны немеп турары эки-дир.
өглерни колдуунда Тыва Чазакт
үндүргени «Аныяк өг-бүлеге —
деп төлевилелиниң киржикчилер
малчыннарның эккеп, тип көр
онза болду. Ынчангаш чонну
байырлалдарының бирээзи – Н
ниитизи-биле бедик деңнелге эрт
көөр-дүр мен».

Шынап-ла, үстүнде удуртукчу
чугаалап турары чөптүг, бо байы
чоннуң сонуургалын оттурган оюн
кииргени онза. Өглер дугайын
ора, «Чалчай ээрниң адаанд
дыг-даа аът бар, чадыр өгнүң и
кандыг-даа салымныг кижи олура
чоннуң чечен чугаазы-биле доост

Ася ТЮ
Авторнуң тырт
чурук

солуннуң сайтызы: //shyn.ru электроннуг почтазы: shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru
Неделяның тиражы: 11750
Үндүрүлгениң тиражы: 3900

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ:
Тыва Республиканың
Информатизация болгаш
харылзаа яамызы.
Кол редакторнуң хүлээлгезин
күүседип турар В.Э. Чанзан.
Редактор К.К. Монгуш.
Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүң
адрези: 667000. Кызыл хоорай,
Красноармейская,100

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактор — 2-01-35.
Редакторнуң оралакчызы М.О. Ондар – 2-17-91.
Реклама, чарлал килдизи (С.С. Кужугет) – 2-18-10.
РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ:
Ниитилел-политиктиг болгаш социал айтырыглар (редактору Ш.М. Суван, корр. А.Ч. Чамзырын, корр. А.А. Ондар).
Экономика, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агыйы (редактору А.Д-Б. Түлүш, корр. Ш.Н. Ховалыг).
Культура, чогаал, медээлер база спорт (редактору А.Н. Соян, корр. В.А. Аймаа).
Очулга (А.К. Ооржак, Р.Д. Демчик, А.А. Лагбы).
Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак. – 2-17-94
Корректорлар В.О. Куулар, Ч.Н. Мачык. – 2-17-94

Государственное автономное учреждение Республики Тыва "Издательский дом "Тывамедиагрупп".

Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникациялар адырынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албанның Тыва Республика талазы-биле эргелели «Шын» солунну 2012 чылдың декабрь 3-те бүрүткээн. Херечилелдиң дугаары — ПИ № ТУ17-00068.

Солунну «Тываполиграф» КХН-ге парлаан.
(Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко, 1).
Солунда парлаттынган материалдарның автор
бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн
болур. Айыттынган саннары болгаш өске-даа факт
дыңнадыглары дээш авторлар боттары харыылаар.
Чагыдылга индекизи: хуу кижилерге — П6855,
организацияларга — П6860
Солун неделяда үш катап үнер.
Хемчээли 2 парлаар ама.
Номерни парлалгаже дужааганы: график езугаар —
херек кырында — 19.30. Солун келбейн барганда 2-
телефонче долгаар.